

Fai 'e 'Eletā Neil L. Andersen

'O e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá

Ngaahi Faingata'a Fakalaumālié

'Oua na'á ke tuku ke fusi hifo koe 'e he angahalá. Ko homou taimí 'eni—tu'u mālohi ko e ākongá 'o e 'Eiki ko Sīsū Kalaisí.

Oku ou talitali lelei kimoutolu he pongipongí ni—tautau tefito ki he to'u kei talavaou 'oku mou fakatou 'i heni 'i he Senitā Konifelensí pea mo e funga 'o e māmaní. 'Oku mou kau 'i ha to'u tangata kuo fili mo ha iku'anga pau, pea 'oku fakatautaufefito 'eku leá kiate kimoutolu.

Lolotonga ha'amau 'a'ahi 'i he ta'u lahi kuo hilí ki homau fāmili 'i Folōlitá, kuo tō ha 'ahiohio 'o 'ikai fu'u mama'o meiate kimautolu. Na'e 'alu ai ha fefine, na'e nofo 'i ha kalavana, ki hono fale kaukaú ke hao. Na'e kamata ke ngalulu e kalavaná. Ne 'osi ha taimi sí'i. Pea na'á ne fanongo ki he le'o 'o hono kaungā'apí: "Ko au 'eni 'i he

loki 'i mu'á." Na'á ne 'ohovale lahi 'i he'ene hū mai mei he fale-kaukaú, 'o 'ilo ta na'e hiki 'e he 'ahiohió 'a 'ene kalavaná 'o tuku hifo fakalelei pē 'i he funga kalavana 'a hono kaungā'apí.

Sí'oku kaungāme'a kei talavou, he 'ikai a'u fiemālie atu 'a e māmaní ki he Hā'ele 'Anga Ua Mai 'a e Fakamo'uí. 'Oku fakahā 'e he folofolá "e moveuveu 'a e ngaahi me'a kotoa pē."¹ Na'e pehē 'e Pilikihami 'Iongi, "Na'e fakahā kiate au 'i he kamata'anga 'o e Siasí ni, 'e mafola, tupulekina, tupu mo fakalahi 'a e Siasí, pea fakatatau mo e mafola 'a e Siasí 'i he ngaahi pule'anga he māmaní, 'e pehē pē 'alu hake 'a e mālohi 'o Sētané."²

Ko e me'a 'oku toe fakahoha'a lahi ange 'i he ngaahi mofuike mo e ngaahi tau³ kuo kikitē ko e ngaahi matangi fakalaumālie 'oku mālohi fe'unga ke 'ave koe mei ho fakava'e fakalaumālié mo lava ke 'ave ho laumālié ki ha ngaahi feitu'u na'e 'ikai ke ke teitei fakakaukau ki ai, pea 'i he taimi 'e ni'ihí 'oku 'ikai ke ke fa'a fakatokanga 'i hono 'ave koé.

Ko e ngaahi faingata'a kovi tahá

Mālohi ange e 'ulu'akau 'oku tupu 'i he 'ātakai 'oku matangi mālohi.

ko e ngaahi 'ahi'ahi 'a e filí. Kuo hoko ma'u pē faiangahalá ko e kongá 'o e māmaní, ka kuo te'eki ai ha taimi 'e ma'ungofua, faingaata'a ke fakatōlia'i, pea faingofua pehē ai hono talí. 'Oku 'i ai foki ha ivi mālohi kuo fakamo'oni'i te ne ikuna 'i 'a e ngaahi faingata'a 'o e angahalá. 'Oku ui ia koe fakatomalá.

'Oku 'ikai ke ke fakatupu e 'ahiohio kotoa pē 'i he mo'uí. 'Oku hoko 'a e ni'ihí koe'uhí ko e fili hala 'a e ni'ihí kehē pea hoko 'a e ni'ihí he ko e mo'ui mo'ui fakamatelié 'eni.

Na'e puke 'a Palesiteni Poiti K. Peeka 'i he'ene kei sí'i 'i he mahaki ko e polioó. Ko e taimi na'e ta'u fitu ai 'a 'Eletā Tāleni H. 'Oakesí, ne mālōlō fakafokifā 'ene tangata'eikí. Ko e taimi na'e ta'u hongofulu tupu ai 'a Sisitā Kalo F. Makongikí 'o e kau palesitenisí lahi 'o e Kau Finemuí, ne vete 'ene ongomātu'á. 'E hoko mai 'a e ngaahi faingata'á kiate koe, ka 'i ho'o falala ki he 'Otuá, te nau lava 'o fakamālohia ho'o tuí.

'I natulá, ko e 'ulu'akau 'oku faka'au 'o mālohi ange 'oku tupu hake 'i he ngaahi feitu'u havilí. Ko e taimi 'oku havilingia aí ha ki'i fu'u 'akau, 'oku fai 'e he mālohi 'i lotó ha me'a 'e ua. 'Uluakí, 'oku nau faka'ai'ai 'a e ngaahi aká ke nau tupu vave ange mo

mafola mama’o atu. Uá, ‘oku kamata fakatupu leva ‘e he ngaahi mālohi ‘i he loto fu’u ‘akaú ha ngaahi selo ‘o nau ngaohi ‘a e sinó mo e ngaahi va’á ke matolu mo fefeka ki he mālohi ‘o e matangi. ‘Oku malu’i ‘e he ngaahi aka mo e va’a mālohi ko ‘ení e fu’u ‘akaú mei he matangi ‘e ha’u ‘i he kaha’ú.⁴

‘Okú ke matu’aki mahu’inga ange ki he ‘Otuá ‘i ha fu’u ‘akau. Ko Hono foha pe ‘ofefine koe. Na’á Ne ngaohi ke mālohi ho laumālié pea malava ke matu’uaki e ngaahi ‘ahiohio ‘o e mo’uí. ‘E lava ke fakatupulaki ho’o mālohi fakalaumālié ke mateuteu ki he ngaahi ta’u ka hokó ‘e he ‘ahiohio ‘i ho’o ‘i he to’u tupú ‘o hangē ko ha matangi ki ha fu’u ‘akaú.

Te ke teuteu fēfē ki he ngaahi ‘ahiohio? “Manatu . . . makatu’unga ‘i he maka ‘o hotau Huhu’i, ‘a ia ko Kalaisi, ko e ‘Alo ‘o e ‘Otuá, kuo pau ke mo langa ai ho mo makatu’ungá; koe’uhí ka tuku atu ‘e he tēvoló ‘a ‘ene ngaahi matangi mālohí, . . . ‘io, ‘a ‘ene ngaahi ngahaú ‘i he ‘ahiohio, ‘io, ka fa’aki kiate kimoua ‘a e kotoa ‘o ‘ene ngaahi ‘uha maká mo e fu’u afā lahí, ‘e ‘ikai ma’u ‘e ia ‘a e mālohi . . . ke fusi hifo ‘a kimoua . . . koe’uhí ko e maka kuo langa ai ‘a kimouá.”⁵ Ko ho’o malu’anga ‘ení ‘i he ‘ahiohio.

Na’e pehē ‘e Palesiteni Tōmasi S. Monisoni: “Kuo ‘osi atu e taimi ia na’e meimei fenāpasi lelei ai e tu’unga mo’ui ‘a e Siasí pea mo e sosaietí, ka kuó na faikehekehe lahi ‘eni kinaua pea ‘oku faka’au pē ke toe lahi ange.”⁶ ‘Oku langaki ‘e he vanu ko ‘ení ‘i ha ni’ihi ‘o ha ngaahi faingata’a fakalaumālie. Tuku ke u vahevahe atu ha sīpinga.

Na’e pulusi ‘e he Kau Palesitenisi ‘Uluakí mo e Kōlomu ‘o e Toko Hongofulu Mā Uá ‘i he māhina kuo ‘osi ha tohi ki he kau taki ‘o e Siasí he funga ‘o e māmaní. Ko hano kongana’e pehē: “He ‘ikai hanga pea he ‘ikai lava ‘e he ngaahi liliu ‘i he lao fakapule’angá ke

ne liliu e fono kuo fokotu’u ‘e he ‘Otuá ki he angama’á. ‘Oku finangalo ‘a e ‘Otuá ke tau poupu’i mo tauhi ‘Ene ngaahi fekaú neongo e kehekehe ‘a e fakakaukaú pe ngaahi tō’onga mo’ui ‘a e sōsaietí. ‘Oku mahino ‘ene fono ‘o e angama’á: ‘oku toki taau pē ‘a e feohi fakasekisuálé ‘i ha vaha’a ‘o e tangata mo ha fefine kuó na mali ‘i he founa totonu mo fakalaó ko ha husepāniti mo ha uaifi. ‘Oku mau na’ina’i atu ke mou toe fakamanatu mo ako’i ki he kāingalotu ‘o e Siasí e tokāteline ‘oku hā ‘i he “Ko e Fāmilí: Ko Ha Fanongonongo ki Māmani.”⁷

‘I he mavahe ‘a e māmaní mei he fono ‘a e ‘Eikí ki he angama’á, ‘oku ‘ikai ke tau pehē. Na’e pehē ‘e Palesiteni Monisoni: “Na’e fakamatala ‘i ‘e he Fakamo’ui ‘o e fa’ahinga ‘o e tangatá ‘a ‘Ene ‘i he māmaní ka na’e ‘ikai ‘o e māmaní Ia. ‘E lava foki ke tau ‘i he māmaní kae ‘ikai ‘o māmaní ‘a kitautolu, ‘i he’etau fakasítu’a ‘i ‘a e ngaahi fakakaukau mo e akonaki halá ka tau tauhi totonu ki he fekau ‘a e ‘Otuá.”⁸

Lolotonga hono toe faka’uhinga ‘i ‘e he ngaahi pule’anga lahi mo e fakafaituituí e nofomalí, ‘oku te’eki fai pehē ‘a e ‘Eikí. Ne fokotu’u ‘e he ‘Otuá ‘i he kamata’angá ‘a e malí ‘i he vaha’a ‘o e tangatá mo e fefine—‘Ātama mo ‘Ivi. Na’á Ne fakataumu’a e nofomalí ke mahulu atu ‘i he fakafiemālie’i fakatāutahá mo e fiemālie ‘a e kakai lalahí ke mahu’inga ange, pea ‘i ha tu’unga ma’olunga e feitu’u totonu ke fā’ele’i, tanumaki mo ohi ai e fānaú. Ko e fāmilí e koloa ‘o e langí.⁹

Ko e hā ‘oku hokohoko atu ai ‘etau talanoa ki he me’á ni? Hangē ko e lea ‘a Paulá, “Kae ‘ikai ‘i he’emau siofia ‘a e ngaahi me’a ‘oku hā máí, ka ko e ngaahi me’a ‘oku ‘ikai hā máí.”¹⁰ ‘I he’emau hoko ko e kau ‘Aposetolo ‘a e ‘Eiki ko Sīsū Kalaisí, ko homau fatongiá ke ako’i e palani ‘a hotau Tupu’angá ma’a ‘Ene fānaú pea mo fakatokanga ki he ngaahi nunu’a ‘o e ta’e-tokanga ki He’ene ngaahi fekaú.

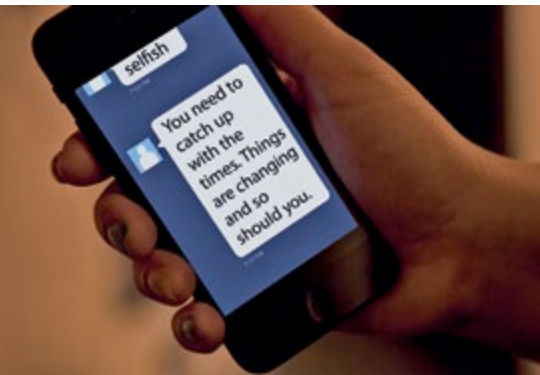
Ne u toki talanoa kimuí ni mo ha Loumaile mei he ‘Iunaiteti Siteití. Te u to’o hangatonu mei he’ene ‘imeilí.

“‘I he ta’u kuohilí ne kamata tohi ‘e ha ni’ihi hoku kaungāme’á ‘enau fakakaukau ki he nofomalí ‘i he Facebook. Na’e poupu’i ‘e ha tokolahi ‘a e mali pē ‘a e tangata mo e tangatá pe fefine mo e fefiné, pea fakahaa’i ‘e ha to’u tupu Siasí ‘e ni’ihi ‘a ‘enau “sai’ia” ‘i he ngaahi fakamatalá. Na’e ‘ikai ke u lea.

“Na’á ku fakakaukau ke u fakahaa’i ‘eku tui ki he nofomali totonú ‘i ha founa fakakaukau lelei.

“Na’á ku tānaki fakataha hoku taá, mo e fakalea, “Oku ou tui ki he mali ‘i he vā ‘o ha tangata mo ha fefine.’ Na’e ‘ikai hano toe taimi kuó u kamata ma’u ha ngaahi tohi. “Okú ke siokita.’ “Okú ke fakamaau.’ Na’e fakafehoanaki au ‘e ha ni’ihi ki ha taha ‘oku ‘i ai ha’ane taha pōpula. Pea ne u ma’u e tohi ko ‘ení mei ha kaungāme’a lelei ko ha mēmipa mālohi ‘o e Siasí, “Oku fie ma’u ke ke nga’unu mo e taimí. ‘Oku liliu e ngaahi me’á pea ‘oku totonu ke pehē mo koe.’

Na’á ne pehē, “Ne ‘ikai ke u

Hili hono talaki 'e ha Loumaile 'ene tui ki he tukufakaholo 'o e nofomali, na'á ne ma'u ha ngaahi pōpoaki kovi mei hono kaungāme'á.

fakafetau ka na'e 'ikai ke u to'o 'eku fakamatalá.

Na'á ne faka'osi 'o pehē: “Hangē ko e lea 'a Palesiteni Monisoní, “Ko e taimi 'e ni'ihī, kuo pau ke ke tu'u tokotaha ai. Fakatauange pē, te tau tu'u fakataha ko e to'u tupu 'i he mateaki'i 'o e 'Otuá pea mo e ngaahi akonaki 'a 'Ene kau palōfita mo'uí.”¹¹

'Oku mau tokanga makehe kiate kinautolu 'oku fefa'uhi mo e fetokanga'aki e tangata mo e tangata pe fefine mo e fefiné. Ko ha matangi mālohi lahi. 'Oku ou fie fakahaa'i 'eku 'ofa mo tangane'ia 'iate kinautolu kuo nau lototo'a 'i hono fakafepaki'i e sivi'i ko 'eni 'o e tuí pea tu'u ma'u 'i he ngaahi fekau 'a e 'Otuá!¹² 'Oku 'i ai e totonu 'a e tokotaha kotoa pē ke ma'u 'etau anga'ofá mo e tokangá 'o tatau ai pē ko e hā 'enua filí mo e tuí.¹³

Na'e ako'i kitautolu 'e he Fakamo'uí ke tau anga 'ofa 'o 'ikai ki hotau kaungāme'á pē ka kiate kinautolu 'oku 'ikai ke tau tui tataú 'o a'u pē kiate kinautolu 'oku fakafisinga'i kimoutolú. Na'á Ne pehē, “He kapau 'oku mou 'ofa kiate kinautolu 'oku 'ofa kiate kimoutolú, ko e hā 'a e totongi te mou ma'ú? . . . Pea kapau 'oku mou fe'ofa'ofani mo homou

kāingá pē, 'oku lelei lahi hake ia?”¹⁴

Kuo fakatonga mai 'a e Palōfita ko Siosefa Sāmitá ke tau “tokanga telia 'a e fie mā'oni'oni” pea tau 'ofa ki he tangata mo e fefine kotoa kae 'oua kuo tau ongo'i “etau loto ke puke mai 'a kinautolu ki hotau umá.”¹⁵ 'Oku 'ikai ha feitu'u 'i he ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí ki he lau'ikovi'i, fakamālohí pe filifilimānakó.

Kapau 'oku 'i ai ha'o fehu'i ki he fale'i mei he kau taki 'o e Siasí, kātaki 'o talanoa totonu ki ho'o hoha'á mo ho'o mātu'á mo e kau takí. 'Okú ke fie ma'u 'a e mālohi 'oku ma'u mei he falala ki he kau palōfita 'a e 'Eikí. Na'e pehē 'e Palesiteni Hāloti B. Lī: “Ko e malu'i pē 'oku tau ma'u ko e kāingalotu 'o e siasí ni ko 'etau . . . tokanga ki he ngaahi folofola pea mo e ngaahi fekau 'e tuku mai 'e he 'Eikí 'o fakafou mai 'i He'ene palōfitá. . . . 'E 'i ai 'a e ngaahi me'a 'e ni'ihī 'e fie ma'u ki ai 'a e kātaki mo e tuí. Mahalo he 'ikai te ke sai'ia koe 'i he me'a 'oku 'omai mei he ma'u mafai 'o e Siasí. Mahalo 'e fepaki ia mo ho'omou ngaahi fakakaukau [fakapolitikalé]. Mahalo 'e fepaki ia mo ho'omou ngaahi fakakaukau fakasōsialé. Mahalo 'e 'ikai ke lelei ia ki ha ni'ihī 'o e ngaahi me'a 'i ho'omou mo'ui fakasōsialé. Ka 'o kapau te mou fakafanongo ki he ngaahi me'a ko 'ení, 'i he fa'a kātaki mo e tui 'o hangē pē ko ha lea ia mei he fofonga 'o e 'Eikí, 'oku 'i ai 'a e tala'ofa 'e 'ikai ikuna 'a kimoutolu 'e he ngaahi matapā 'o helí; . . . pea 'e fakamovete-vetea atu 'e he 'Eikí ko e 'Otuá 'a e ngaahi mālohi 'o e fakapo'ulí ki mu'a 'iate kimoutolu . . .’ (T&F 21:6).¹⁶

Ko e malu'i mālohi 'e taha mei he ngaahi faingata'a 'o e mo'uí ko e Tohi 'a Molomoná.

Ko e taimi na'e ta'u hongofulu tupu ai 'a Palesiteni Heneli B. 'Aealingí, na'e hiki hono fāmilí ki ha kolo kehe. Na'e 'uluaki

ta'e-fakafiemālie ki ai 'a e hikí ni pea si'i hono kaungāme'á. Ne ongo'i hangē 'oku 'ikai ke feohi lelei mo e fānau ako 'i he ako'anga mā'olungá. Na'e kamata ke faingata'a'ia. Ko e hā na'á ne faí? Na'á ne tuku hono iví ki he Tohi 'a Molomoná, 'o toutou lau ia.¹⁷ Ne 'osi ha ngaahi ta'u lahi mei ai, ne fakamo'oni 'a Palesiteni 'Aealingi 'o pehē: “Oku ou [sai'ia ke] toe foki ki he Tohi 'a Molomoná ke toutou keinanga fakalaumālie mei ai.”¹⁸ “Ko e fakamo'oni mālohi taha ia 'oku tau ma'u kuo tohi ko Sisū 'a e Kalaisí.”¹⁹

Kuo 'osi 'oatu 'e he 'Eikí kiate koe ha founga 'e taha ke tu'u ma'u ai, ko ha me'a'ofa fakalaumālie 'oku mālohi ange 'i he matangi 'a e filí! Na'á ne folofola, “Tu'u . . . 'i he ngaahi potu topupapú, pea 'oua 'e hiki mei ai.”²⁰

Ko e taimi na'á ku kei ta'u hongofulu tupu aí, ko ha tempale pē 'e 13 'i he Siasí. 'Oku 142 he taimí ni. Ko e peseti 'e valungofulu mā nima 'o e kāingalotú 'oku nau nofo 'i loto he maile 'e 200 (kilomita 'e 320) mei ha tempale. Kuo foaki 'e he 'Eikí ki homou to'u tangatá ke faingofua ange ho'omou a'u ki He'ene tempale mā'oni'oni 'o laka ange 'i ha toe to'u tangata 'i he hisitōlia 'o e māmaní.

Kuó ke tu'u nai 'i ha loto tempale, teunga hina, 'o tatali ke fakahoko e papitaisó? Ko e hā na'á ke ongo'i? 'Oku 'i ai ha ongo'i mahino 'o e mā'oni'oni 'i he loto tempalé. 'Oku lolomi 'e he melino 'a e Fakamo'uí 'a e ngaahi langalanga- matangi fakatu'u-tāmaki 'o e māmaní.

'Oku hoko 'a e me'a 'okú ke ongo'i 'i he tempalé ko e sīpinga 'o e me'a 'okú ke fie ma'u ke ongo'i 'i ho'o mo'uí.²¹

Kumi ho'omou ngaahi kui tangatá mo e ngaahi kui fefiné pea mo e ni'ihī 'oku mou tokoua 'aki kuo nau mu'omu'a atú.²² 'I ho'o 'ilo ki ho'o ngaahi kuí, te ke fakatokanga 'i ai ha ngaahi

sīpinga 'o e mo'ui, 'o e nofomalī, 'o e fānaū, ngaahi sīpinga 'o e mā'oni'oni, pea mo ha ngaahi sīpinga 'e ni'hi te mou loto ke faka'ehi'ehi mei ai.²³

Te mou ako lahi ange 'a mui 'i he temipalé kau ki he Fakatupu 'o e māmanī, ki he ngaahi sīpinga 'i he mo'ui 'a 'Ātama mo 'Ivī, pea mahu'inga tahā ki hotau Fakamo'ui ko Sīsū Kalaisī.

Si'oku kāinga kei talavou, 'oku mau 'ofa, tangane'ia mo lotua kimoutolu. 'Oua na'ā ke tuku ke fusi hifo koe 'e he angahalā. Ko homou taimī 'eni—ke tu'u mālohi ko e ākongā 'o e 'Eiki ko Sīsū Kalaisī.²⁴

Langa ke mālohi ange ho'o fakava'e 'i he maka 'o hotau Huhu'ī.

Mata'ikoloa kakato ange 'aki 'Ene mo'ui mo e ngaahi akonaki ta'e hano tataú.

Muimui faivelenga ange 'i He'ene sīpingā mo 'Ene ngaahi fekau.

Pukenimā 'Ene 'ofā, anga'ofā mo e 'alo'ofā, pea mo e me'a'ofa mālohi 'o 'Ene Fakalelelī.

'I ho'o fai iā, 'oku ou palōmesi atu te ke vakai ki he tu'unga totonu 'o e ngaahi faingata'a—ko e ngaahi sivi, 'ahi'ahi, takiaki'ī mo e ngaahi faingata'a ke tokoni'ī koe ke tupulaki. Pea 'i ho'o mo'ui angatonu 'i he ta'u takitaha, 'oku ou fakapapau'ī atu 'e toutou

fakamahino kiate koe 'e ho'o a'usiā ko Sīsū 'a e Kalaisī. 'E fefeka mo tu'u ma'ua ange 'a e maka fakalaumālie 'okú ke tu'u ai. Te ke fiefia kuo 'omai koe 'e he 'Eiki ko e kongā 'o e teuteu faka'osi ki he liuaki nāunau'ia 'a Kalaisī.

Na'e folofola 'a e Fakamo'ui, "E 'ikai te u tuku ke tuenoa 'a kimoutolu: te u ha'u kiate kimoutolu."²⁵ Ko 'Ene tala'ofa 'eni kiate kimoutolú. 'Oku ou 'ilo 'oku mo'oni 'a e tala'ofā ni. 'Oku ou 'ilo 'okú Ne mo'ui, 'i he huafa 'o Sīsū Kalaisī, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALĀ

1. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 88:91.
2. *Discourses of Brigham Young*, filifili 'e John A. Widtsoe (1954), 72.
3. Vakai, Dallin H. Oaks, "Preparation for the Second Coming," *Liahona*, May 2004, 7–10.
4. Vakai, A. Stokes, A. H. Fitter, mo M. P. Coutts, "Responses of Young Trees to Wind and Shading: Effects on Root Architecture," *Journal of Experimental Botany*, vol. 46, no. 290 (Sept. 1995), 1139–46.
5. Hilamani 5:12.
6. Thomas S. Monson, "Mālohi 'o e Lakanga Fakataula'eiki," *Liahona*, Mē 2011, 66.
7. Tohi 'a e Kau Palesitenisī 'Uluakī, 6 Mā'asi 2014; vakai foki David A. Bednar, "Oku Mau Tui ki he Angama'ā," *Liahona*, Mē 2013, 41–44; Dallin H. Oaks, "Ikai mo ha Toe 'Otua Kehe," *Liahona*, Nōvema 2013, 72–75; *Ki Hono Fakanālohia 'o e To'u Tupú* (ki'ī tohi, 2014), 35–37.
8. Thomas S. Monson, *Liahona*, Mē 2011, 67.
9. Na'e pehē 'e 'Eletā Lāsolo M. Nalesoni: "Ko e nofomalī ko e fakava'e ia 'o e nofo mau fakasōsialē. . . . 'Oku 'ikai ko e

fakataha'ī pē ia 'o ha husepāniti mo ha uaifi; ko e fakakau mai ia 'o ha fengāue-'aki mo e 'Otuā" ("Nurturing Marriage," *Liahona*, May 2006, 36); vakai foki, Mātiu 19:5–6.

10. 2 Kolinitō 4:18.

11. Fetohi'aki mo e fepōtalanoa'aki fakatautaha, Mar. 17, 2014; vakai foki, Thomas S. Monson, "Pole ke Tu'u Toko Taha," *Liahona*, Nōvema 2011, 60–67.

12. Vakai, Jeffrey R. Holland, "Tokoni'ī 'o Kinautolu 'Oku fefa'uhi mo e Femanako'aki pē 'a Tangata mo Tangata pe Fefine mo Fefine," *Liahona*, Oct. 2007, 40–43.

13. Na'a mo e taimi na'e feinga ai 'a e fili 'o Kalaisi ko Koliholā ke faka'auha e tui 'a e kakaí, na'e malu'ī 'e he ngaahi fono 'a e 'Otuā ia mei he sāuni: "Ko 'eni na'e 'ikai foki ke 'i ai ha lao 'a ia 'oku ta'ofi ai ha tui 'a ha tangata; he na'e ta'ehoa 'aupito mo e ngaahi fekau 'a e 'Otuā ke 'i ai ha fono 'e fokotu'u ai 'a e tangatā 'i ha ngaahi tu'unga 'oku ta'etatau. . . . Kapau na'e loto ha tangata ke tauhi 'a e 'Otuā, ko hono faingamālie ia 'o'ona; . . . kā 'o kapau 'oku 'ikai te ne tui kiate ia na'e 'ikai ke 'i ai ha lao ke tautea 'i ai ia" ('Alamā 30:7, 9). 'Oku pehē 'e he ngaahi teftito 'o e tui hono hongofulu mā tahā, "Oku mau 'ekea 'a e faingamālie ke hū ki he 'Otua Māfimafi 'o fakatatau ki he tu'utu'uni 'a homau konisēnisi 'omautolú pē, pea tuku ki he kakai kotoa pē 'a e faingamālie tatau, 'o tukuange ke nau lotu, pe 'e founa fēfē, pe 'e fai 'i fē, pe ko e hā te nau loto ki ai."

14. Mātiu 5:46–47.

15. *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasī: Siosefa Sāmīta* (2007) 495, 497.

16. *Ngaahi Akonaki 'a e Kau Palesiteni 'o e Siasī: Hāloti B. Li* (2000), 100; vakai foki, Robert D. Hales, "Konifelenisi Lahī: Fakamālohia e Tui mo e Fakamo'oni," *Liahona*, Nōvema 2013, 6–8.

17. Vakai, Robert I. Eaton and Henry J. Eyring, *I Will Lead You Along: The Life of Henry B. Eyring* (2013), 40.

18. Henry B. Eyring, *Choose Higher Ground* (2013), 38.

19. Henry B. Eyring, *To Draw Closer to God* (1997), 118.

20. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 87:8; vakai foki, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 45:32.

21. Vakai, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 52:14.

22. Vakai, Neil L. Andersen, "Find Our Cousins!" (lea ne fai 'i he RootsTech 2014 Family History Conference, Feb. 8, 2014); lds.org/prophets-and-apostles/unto-all-the-world/find-our-cousins.

23. Vakai, David A. Bednar, "E Liliu 'a e Loto 'o e Fānaū," *Liahona*, Nōvema 2011, 24–27.

24. Vakai, Hilamani 7:9.

25. Sione 14:18.